

Behovet for en Psykopatanstalt i Norge

Av sekretær i Fengselsstyret, cand. jur. Øyvind Hardeng.

»Straffen vilde ikke være et vanskelig problem, men kun et regnestykke, hvis det utelukkende fantes normalt og sunt driftsliv«.

(Hans von Hentig i »Straffen«).

Samfundet har tallrike individer som ikke kan bli målt med samme målestokk som andre folk. Det er en hærskare av abnorme personer som vanligvis blir inndelt i to store hovedgrupper: de åndssvake og psykopatene. Ikke så få abnorme må ansees både som åndssvake og som psykopater. Når psykopatens særegenhet er forbundet med den åndssvakes forstandssvekkelse eller intelligensdefekt, betyr vedkommende forståelig nok en særlig fare for samfundet. Ved åndssvakhet er intelligensdefekten det vesentlige symptom, mens en partiel forstyrrelse av følelses- og viljelivet er det mest karakteristiske ved psykopati.

Det er ikke så helt lett å gi en kort, men likevel uttømmende definisjon av begrepet psykopati, og det er uenighet om hvordan begrepet skal defineres på den mest hensiktsmessige måte. »Psykopati er et samlebegrep«, sier direktør *Rian*, »for en rekke sinnslidelser som fortrinsvis karakteriseres ved et abnormt reagerende følelses- og driftsliv samt ofte et forskruet karakterliv, mens intelligensen synes usvekket«. Professor *Langfeldt* sier at »psykopati defineres i alminnelighet som en konstitusjonel lidelse med forstyrrelse fortrinsvis på følelses- og viljeslivets område«. (Rettspsykiatri

side 132). Den tyske psykiatriker *K. Schneider* oppstiller definisjonen: »Sådanne abnorme personligheter som lider av sin abnormitet, eller under hvis abnormitet samfundet lider«. (*Psychopathische Persönlichkeiten* side 3 flg.). Dr. *Friedrich von Rohden* uttrykker begrepet: »Psykopati er innbegrepet av en stor gruppe av egenskaper og tilstande som ligger i det vide område mellom åndelig sundhet og sykdom, og som er å oppfatte som medfødte psykiske degenerasjonstegn«. (*Einführung in die kriminalbiologische Methodenlehre* side 146). De psykopatiske personligheter kalles av professor *H. Helweg* »karakterologiske vanskapninger«. (Helweg: Den rettslige psykiatri). Selvfølgelig kan man ikke regne enhver karakterologisk eiendommelighet som et psykopatisk trekk. Det vilde medføre at bare psykiske »dusinmennesker« kunde regnes som normale. Noen hver kan være forskjellige, særegne, men en psykopat er en abnorm fra gjennomsnittet forskjellig person. Det er først når den normale variasjonsbredde er tydelig overskredet, at en kan tale om en psykopatisk personlighet. Psykopati er en karakterens abnormitet, en forskjellighet, i en slik grad at særegenheten er en plage for vedkommende eller så at den forstyrrer samfundet. I samsvarende hermed sies det at det er to former for psykopati. For det første de som lider selv under sin sykdom. De treffes i nerveklinikker, sinnssykehus og alminnelige sykehus. Den annen gruppe er de som plager samfundet. Disse blir asosiale og fyller fengsler og arbeidshus.

Selvom psykopatens etisk-moralske holdning er defekt, kan forstanden likevel være uberørt eller endog høyt utviklet. Karakteristisk for psykopater er deres sterke følelsesmessige reaksjon på mindre konflikter og bagateller, og deres store vansker med å beherske sitt driftsliv. Det er et tydelig misforhold til stede mellom deres reaksjon og den ytre årsak. Dessuten preges alle psykopater av en indre utilfredshet — en slags disharmoni — som lett bringer dem i konflikt med miljøet. Denne manglende indre likevekt, sammen med en voldsom egocentrisitet og et ubehers-

sket følelsesliv, utløser uoverveiede og impulsive handlinger og driftsforbrytelser. Den manglende sosiale tilpasningsevne gjør at psykopaten lettere enn den normale glir ut og blir mer eller mindre asosial. Selvfølgelig blir ikke alle psykopater forbrytere, men deres psykiske eiendommeligheter fører til en intim forbindelse mellom psykopati og kriminalitet, og deres manglende sosiale tilpasningsevne forårsaker lett konflikter av forskjellig art, også forbrytelser. Man har forsøkt å inndele psykopatene i forskjellige typer eller grupper etter et eller annet dominerende karaktertrekk i gruppen. Blant de kriminelle møter man alle disse psykopatyper. Det alminnelige kjennetegn på den typiske kriminelle er at hans følelsesliv er sykt, og at hans moralske hemninger er svekkede.

Nyere undersøkelser har vist at de former for psykopati som er ledsaget av følelsesavstumpethet, kan føre til særlig farlige former for kriminalitet. Likeledes kan hårdnakket recidivisme (tilbakefall) ledes tilbake til den form for psykopati som gir seg utslag i viljessvakhet. Det er sagt at innsikt i læren om psykopatien er nøkkel til forståelsen av forbryterne, og spesielt vedkommende vaneforbryterne. (forbrytere for hvem straffen ikke synes å ha forbedrende virkning). Årsakene til psykopati kan som regel føres tilbake til konstitusjonelt arvelig betingede anlegg som kommer til syne på et forholdsvis tidlig stadium i individets liv, men undertiden kan den oppstå som følge av sykdom eller skader f. eks. hjernebeskadigelse eller hjernebetendelse, de såkaldte post-traumatiske psykopatier.

Det hersker en viss uenighet om hvor stor prosent av forbryterne er psykopater. Italieneren *Tullio* fant ved en undersøkelse i 1929 blant 8.000 fanger i Rom at nesten 55% viste grove psykopatiske trekk. Professor *Exner* mener at psykopatiske trekk (sinnssyke, neuropatiske eller psykopatiske symptomer, temperamentsdefekter) forekommer over dobbelt så ofte hos forbrytere som hos andre. Forholdet er omtrent 42 til 20. (*Exner: Kriminalbiologi*). *Friedrich von*

Rohden anslår antallet psykopater blant straffeanstaltene klientel til minst 30% (Einführung in die kriminalbiologische Methodenlehre side 144).

Naturlig nok avspeiler undersøkelsene det store skille mellom psykopati hos leilighetsforbrytere og hos vaneforbrytere. Ikke alle vaneforbrytere er psykopater, og det finnes også mange psykopater blant leilighetsforbryterne. Enkelte oppgaver viser en psykopatprosent av 14,5—18% hos førstegangsforbryterne mot fra 40 til 99% hos vaneforbryterne. Således mener *Olof Kinberg* at praktisk talt alle vaneforbrytere er abnorme og defekte. Ved en undersøkelse den østerrikske professor *Michel* foretok av 302 vaneforbrytere, fant han at 83% viste større eller mindre psykopatiske trekk. (Kinberg: Aktuelle kriminalitetsproblemer i psykologisk belysning side 167 flg.). Et annet bilde gir en undersøkelse av mag. art. *Karl O. Christiansen* av 91 kronisk kriminelle i Statsfengslet i Vridsløselille, Danmark. (Forbryderen og hans milieu. Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1943 side 41). Han fant at hos 57—62,6% av de undersøkte kunde det ikke erkjennes noen psykopati. Disse variasjoner i oppgavene er neppe uttrykk for tilsvarende forskjeller i de undersøkte forbrytergruppers mentalitet. Det må heller antas at det er vanskelighetene ved psykopatbegrepets avgrensning som gjør seg gjeldende.

Fremmede lands lover bruker betegnelsen »forminsket tilregnelighet«. Dette uttrykk forekom også i strl. § 39 tidligere, men ved straffelovens revisjon i 1929 gik det ut av norsk straffelovgivning som istedet taler om sikring av personer »med mangelfullt utviklete eller varig svekkede sjelsevner«. (strl. § 39). En stor prosent av disse sikringsfolk er nettopp de kriminelle psykopater som har varig svekkede sjelsevner. Imidlertid ble strl. § 39 satt i verk uten at der på forhånd var tenkt på eller sørget for noen anstalt til disse sikringsfanger, hvorav en meget stor del var temmelig vanskelige psykopater. Om gjennomføringen av § 39 uttalte ekspedisjonssjef *Kyhn Gloersen* i et foredrag: » — — at det vel neppe er noe annet land hvor så vidt-

gående bestemmelser er gjennomført med 4 ukers varsel og praktisk talt uten at der ofres en øre på gjennomførelsen. Stillingen er da også bedrøvelig. — — — Det blir da fortrinnsvis Opstad tvangsarbeidshus som må holde for. Men at disse personer som dømmes etter § 39, og som alle er psykisk defekte og hvis hele brøde består deri at de lider av en sykkelig seksualitet, ikke passer blant løsgjengerne og drukkenboltene på Opstad, sier seg selv«. (Foredrag i Den Norske Sagførerforening, Oslo krets. N. T. f. Str. ret 1933 side 56—57). Framleis er stillingen den samme, og det er blitt med kravene om et passende anbringelsessted for disse ulykkelige. Derved oppstår forhold og tilstande som et kultursamfund ikke kan være tjent med.

Konsekvensen av de manglende anstalter her i landet har vært at psykiatrikerne forståelig nok har forsøkt å tøye de forskjellige begreper lengst mulig. Riktignok uttaler professor *Langfeldt* seg advarende mot denne praksis: »Forøvrig bør de sakkyndige etter min mening være varsomme med å tillempe sine konklusjoner etter hva der måtte ansees for å være mest formålstjenlig for den strafferettslige behandling av siktede. — Når man har med et sterkt sjelelig svekket individ å gjøre, kan det selvfølgelig være fristende i visse tilfeller å tillempe konklusjonen derhen at vedkommende er sinnssyk, fordi man mener at han trenger kurbehandling i lukket anstalt. Denne fristelse er så stor hos oss fordi vi mangler anstalter til behandling av disse ikke sinnssyke psykopater. Men dette vilde være en direkte fare for den rettspsykiatriske vitenskap, og det eneste rette er selvsagt at spørsmålet om anskaffelse av passende kur- og forvaringsanstalter for de personer som sikres etter § 39 bringes til en snarlig løsning«. (Psykiatri og rettspsykiatri for jurister side 32 flg.).

Når psykopatene er skildret så vidt utførlig, er det for å klarlegge at disse folks mentalitet gjør at de ikke hører hjemme hverken i fengsler, arbeidshus eller vanlige sykehus, men krever egen anstalt. De fleste psykopater hører hjemme i en anstalt som bør være en mellomting mellom sinnssykeasyl og arbeidshus. Norsk fengselsvesen i dag har

ikke noe passende sted å anbringe disse folk, men alles interesser tilsier at slike personer anbringes der hvor de hører hjemme. Forståelig nok finner hverken fengsler, arbeidshus eller sinnssykehus det riktig å behandle disse folk, og behandlingen er så lite lønnsom fordi disse ikke er skikket eller rustet til å motta sådant belegg.

Det er ikke så få psykopater i våre arbeidshus og fengsler. Således meddelte direktør Conrad Falsen til Fengselsstyret i juli 1944 att han anslo tallet på psykopater ved Opstad tvangsarbeidshus pr. 1. januar 1944 til 59 mann d. v. s. ca. 17% av det samlede belegg. Det er nok så at en del av de kriminelle psykopater kan behandles i straffeanstaltene. Enkelte av dem kan med relativt enkle midler underordnes fengselsdisiplinen og finner seg forholdsvis vel til rette. Behandlingen av disse vanskeliggjør ikke den normale drift i nevneverdig utstrekning. Andre derimot — i første rekke de uttalte psykopater — trenger særbehandling i så stor grad at de aldri vil falle helt til ro i en straffeanstalt. Noen få av dem eller en eneste vanskelig psykopat kan bli en utholdelig byrde og virke ødeleggende på disiplinen. De mener seg urettferdig behandlet og reagerer ikke sjelden med vredesutbrudd, eller forsøker å trumfe sin vilje igjennom ved sultestreik, spiker- og glass-spising, selvbeskadigelse eller selvmordsforsøk og -trusler. Direktør *Hartvig Nissen* har påvist at i Botsfengslet ble 53% av de abnorme fanger ilagt disiplinærrefselse mot bare 15% av de normale. I et fengsel må de ikke minst av hensyn til de andre fanger refses på en eller en annen måte. Dog må det undertiden ved refselser tas noe hensyn til deres mentalitet, og dette kan virke uheldig på disiplinen idet medfangene ikke alltid er klar over at psykopatens særegenhet stiller dem i en annen stilling.

Disse psykopater betyr forståelig nok en svær påkjenning for funksjonærene. For det daglige slit med disse særpregede individer har de fleste tjenestemenn ikke de nødvendige forutsetninger for eller utdannelse til å behandle, selvom de etterhånden opparbeider en viss evne til å la dem på

den rette måten. De abnormes stilling gjør at det blir en uløselig oppgave for fengslets folk å behandle dem slik at straffen fullbyrdes og at de om mulig forbedres. Disse vansker er forutsatt i landsfengselsreglementets kap. 17 § 1: »Lider en fange under mangelfullt utvikling av sjelsevnene, eller svekkelse eller sykelig forstyrrelse av disse, tas dette i særlig betraktning«. Selvom reglementet foreskriver individuell fangebehandling, vil aldri et fengsel make å gi dem en hensiktsmessig behandling. I fellesarbeide virker de ofte oppvigglende med sin utfordrende opptreden og lager bråk på forskjellig vis. Blir de så isoleret på selle, tåler de dårlig isolasjonen og kan reagere med voldsomme utbrudd. Ryktene om deres opptreden vil sive ut blant det øvrige belegg og endog skaffe dem en slags helteglorie i enkelte mindreverdige medfangers øyne.

Selvom den psykopatiske tilstand er varig, kan den nok bedres noe ved hensiktsmessig behandling. Dette kan dog ikke skje i et fengsel eller arbeidshus, men tvertom virker innesperringen og fengselsreglementet ofte som en rød klut på dem. Arbeidshus og fengsler er ikke bygget med det for øye å ta seg av de alvorligste tilfeller av kriminelle psykopater og har heller ikke det nødvendige utstyr til å ta imot dem. Sikring av psykopater i fengselsmessige anstalter virker ikke sjeldent direkte skadelig på deres mentalitet. Man erfarer stadig at de etter løslatelsen forholdsvis snart faller tilbake og at de i løpet av noen år kan bli fullstendig sosialt avsporet.

Hvis de mer uttalte psykopater er blitt mottatt i et sykehus som sinnssyke, går det forståelig nok ofte ikke så lang tid før vedkommende skrives ut igjen som »ikke sinnssyk«, hva de heller ikke er, utenom kortere perioder. Ved utskrivningen er deres psykopati dog uforandret eller forverret, — bare unntaksvis bedret. Det er neppe noe mere formålstjenlig å behandle psykopatene på sinnssykeasyll og således bruke asylenes til formål som beint fram er i strid med sinnssykelovens bestemmelser.

Fra kriminologisk synspunkt kan det rettes de sterkeste

innvendinger mot den uheldige praksis at man av rene oppportunitetshensyn anvender fengsler, arbeidshus og asyl til sådanne anbringelser og dermed vanskeliggjøres disse anstalters naturlige oppgaver. I det store og hele er det i dag enighet om at psykopatene først i en psykopatanstalt, som gang etter gang er blitt krevet fra sakkyndig hold, vil kunne faa en hensiktsmessig behandling.

Fengselsstyret mottar til stadighet besværingar fra fengselsvesenets folk om de vanskeligheter behandlingen av psykopater volder i anstalten, og samtidig gjøres det merk-sam på det skrikende behov for en psykopatanstalt. Norges evne til å vedta utmerkede lover uten å ta konsekvensen herav ved å bygge de nødvendige anstalter, har vakt lite smigrende oppmerksomhet, endog i utlandet. Man må inn-rømme at kritikken av norske forhold stort sett er beret-tiget når man ser hen til at vi på straffelovgivningens om-råde har fulgt godt med i utviklingen og har tidsmessige lover, men ikke anstalter så at lovenes ånd kan settes i verk. Vi mangler således framleis arbeidsskolen for unge lovbrøytare, forvaringsanstalt, sikringsanstalt og psykopatan-stalt. Det bør nevnes at både Sverige og Danmark har fått egne psykopatanstalter for lengere tid siden, henholdsvis i 1928 og 1935.

Det må understrekes at anlegget av en psykopatanstalt ikke er nødvendig først og fremst av hensyn til psykopa-tene selv, men av hensyn til samfundets beskyttelse. Den mest effektive beskyttelse av samfundet består ikke i å holde disse assosiale individer internert i decennier, eller la dem gå i stadig runddans mellom fengsler, arbeidshus og sinnssykehus, som alle forsøker å bli kvitt dem hurtigst mulig. Problemet er å kunne gi dem den mest hensikts-messige behandling så at de så vidt mulig resosialisert kan vende tilbake til samfundet som brukbare medlemmer av fellesskapet. Derved beskyttes samfundet, og i det lange løp vil de beløp som legges ut i første omgang til dette øye-med, spares opp ved minsket kriminalitet og øket retts-sikkerhet.